

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

реалізації змісту педагогічних дисциплін

(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)

КОБРІЙ О. М.

УДК 378. 1.011.31«20/21»

ОРГАНІЗАЦІЯ будь-якого педагогічного процесу, зокрема формування змісту педагогічних дисциплін, відбувається зазвичай з урахуванням інструментарію його реалізації та задля потреб практики. Можливості впровадження цього змісту можна розглянути як пропоновані форми, методи, засоби вивчення педагогічних дисциплін майбутнім фахівцем.

Практичні аспекти організації педагогічного процесу стосуються насамперед навчальної діяльності студентів, яку трактували протягом другої половини ХХ ст. неоднозначно. Сучасний підхід до організації цієї діяльності пов'язаний насамперед із демократичними процесами у вищій освіті (А. Бойко, О. Виш-

невський, О. Корсакова, Ю. Мальований, А. Фурман та ін.). Однак розрізнені випадки дослідження сучасного інструментарію забезпечення змісту педагогічних дисциплін потребують цілісного вивчення змін у ньому впродовж усього окресленого періоду.

Мета статті – розкрити сутність методів, форм, засобів реалізації змісту педагогічних дисциплін у підготовці майбутнього фахівця та особливості їх упровадження у вузівську практику протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Уже після війни зміни в навчальних планах і програмах педагогічних дисциплін, пов'язані з переходом загальноосвітніх навчальних закладів до восьмирічної освіти, пояснювали необхідністю формування свідомого ставлення до навчання й виховання, інтересу до професії, увагою в підготовці вчителів до

У елементів творчості, постановки проблемних запитань, визначенням виховної й розвивальної функцій навчання й організацією самостійної роботи особистості. Ці зміни вимагали застосування відповідних методів і форм навчання.

Дослідження М. Данилова, Б. Єсипова протягом 60-х рр. ХХ ст. розкривають різні рівні пізнавальної діяльності учнів, акцентують увагу на творчості як найвищій формі організації цієї діяльності. У 70-х рр. ХХ ст. педагоги (М. Скаткін, Г. Щукіна та ін.) запропонували систему самостійних робіт, які доцільно використовувати в умовах диференційованого, програмованого й алгоритмізованого навчання, підкреслювали необхідність вибору різнорівневих навчальних завдань, самостійного розв'язання проблемних вправ.

У 80-х рр. ХХ ст. продовжують панувати уявлення про керівну роль педагога. Питання активізації діяльності учня чи студента розвивали лише шляхом підвищення ефективності пізнання (головним чином – його зовнішнього вираження). Водночас педагоги (В. Давидов, Б. Коротяєв, В. Онищук та ін.) наголошують на значенні самостійного пошуку розв'язання проблеми як найважливішого критерію творчості (звісно, у межах традиційного мислення й стандартних ситуацій, хоч уже окремі дослідники помічали су-

перечливість творчості й стандартності). Лише наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. активно досліджують творчу перетворювальну діяльність (О. Вишневський, О. Корсакова, В. Костенко, А. Фурман та ін.), ставлять акцент на необхідності розвивального й виховного навчання, що започаткував пошук шляхів розвантаження молодих людей (інформацією) і став підґрунтям індивідуалізованого, профільного, диференційованого, дистанційного та інших форм навчання. Теорія і практика навчання й виховання збагатилися пошуковими і творчими методами навчання, формами самостійної діяльності студентів, засобами індивідуального призначення.

Методами (*метод* з гр. означає «шлях до мети») реалізації змісту педагогічних дисциплін уважатимемо способи цієї реалізації, які дозволяють забезпечити його ефективність. Традиційно йдеться про діяльність викладача. Якщо форми в перекладі з грець-

кої означають «зовнішні обриси, послідовність, режим», то формами реалізації змісту педагогічних дисциплін уважатимемо організаційні обставини такої реалізації, її зовнішній вияв. Засоби реалізації змісту педагогічних дисциплін означатимуть матеріальні предмети, які допомагають педагогу в успішному забезпеченні цього процесу.

Обговорення, доведення, узагальнення, аналіз фактів, як уважав Г. Ващенко, передбачають пошукові (напівактивні) методи навчальної діяльності [1]. Цілком самостійне вивчення проблеми на основі зібраних фактів, передбачення можливих шляхів розв'язання проблем, обмірковування способів їх перевірки, організацію певного дослідження передбачають творчі методи (активні), а також повну самостійність у роботі, тому найбільше сприяють розвиткові творчої уяви, мислення, вольових якостей та ін. [Там само, с. 9 – 57]. За класифікацією Г. Ващенка, активними є екскурсійно-дослідницький, лабораторно-дослідницький, реферативно-семінарський методи навчання, а також метод проектів, який допомагає наблизитися до життя [Там само, с. 119]. Звісно, у педагогічному процесі застосовують і активні, і пасивні методи навчання.

Практичний блок навчальної дисципліни має бути представлений завданнями різного рівня складності (що пропонують на заняттях і на домашнє завдання для самостійного розв'язання). Це й завдання, пов'язані з аналізом основних наукових понять, і завдання, що дозволяють з'ясувати сутність важливих явищ і процесів, аналізувати, порівнювати їх.

Робота в групах, яка є демократичною формою організації навчальної діяльності, передбачає відносну самостійність кожного у виконанні доручень, розвиток почуття відповідальності за доручену ділянку роботи та є доброю практикою самореалізації кожного учасника взаємодії. Внесок кожного учасника парного виконання завдання також має бути помічений і відзначений.

Дослідженнями встановлено, що робота в парах (під час розв'язання завдань з різних навчальних предметів, взаємоаналізі, взаємоперевірці виконання завдань) передбачає усне або письмове виконання навчального завдання двома особами, керівництво роботою пар з боку педагога. Прикладами ефективних ме-

тодів колективної навчальної діяльності (роботи в парах, групах) є ігри («Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм», «Визнач позицію», «Круглий стіл оглядачів»), дискусії тощо.

Педагоги-практики використовують і традиційні, і нові форми навчання у вищих навчальних закладах України. Педагогічно ефективними формами роботи є екскурсії, індивідуальні заняття, лабораторні заняття на базі шкіл, залучення до громадсько-корисної праці, а також самостійні дослідницькі, творчі завдання, які вимагають активного пошуку і творчого підходу до їх виконання і, зрозуміло, є важливим стимулом для формування в студентів інтересу до навчання.

У межах нетрадиційного навчання О. Корсакова пропонує завдання творчого характеру, що орієнтують на перетворювальну діяльність: «Суто творчий характер має така перетворювальна діяльність, коли здійснюється самостійний перенос знань у нову ситуацію, виявляється нова проблема у знайомих умовах, виявляються нові функції знайомих об'єктів» [3, с. 31]. Розкриваючи значення проблемних ситуацій у навчанні, А. Фурман акцентує увагу педагогів на проектно-пошуковій активності суб'єктів пізнання, наголошує, що універсальним є такий шлях їх розв'язання, коли «невідоме, а згодом і відкрите знання стає власним здобутком» [4, с. 44]. І все це супроводжується здогадками, сумнівами, увагою, емоціями, запитаннями, припущеннями тощо [Там само, с. 73].

Включення студентів у самостійну діяльність, за спостереженнями методистів, передбачає впровадження в навчальний процес індивідуально-відокремленого (за О. Вишневським, індивідуально-масового) навчання, роботу в парах, у групах. Таке навчання передбачає самостійне (іноді частково кероване) виконання завдань усіма студентами одночасно в умовах, коли кожен працює над окремим завданням, а педагог має можливість допомагати студентам самостійно працювати, коригувати індивідуальні завдання, якщо необхідно, пропонувати простіші чи складніші завдання, допоміжні засоби (зразок, алгоритм, схему), застосовувати певні стимули роботи. У цьому випадку викладач виконує функцію не інформаційну, а управлінську і стає, по суті, консультантом у самостійному навчанні сту-

дентів, допомагає їм ліквідувати прогалини в підготовці.

Нетрадиційними, нестандартними формами роботи, у межах яких необхідне практикування самостійної творчої роботи студентів, є проблемні лекції й семінари, ділові, рольові й дидактичні ігри, індивідуальні дослідні завдання, заняття проблемних груп студентів, методичні семінари-практикуми, прес-конференції, тренінги, аукціони ідей, лекції-діалоги, «круглі» столи, обговорення-консилиуми щодо результатів діагностування студентів, обмін досвідом, експрес-опитування, дні добрих справ, вечори запитань і відповідей тощо. Більшість названих нетрадиційних форм навчання спробував розкрити в посібнику для вчителів ще на початку 90-х рр. ХХ ст. Ю. Мальований.

Найчастіше використовуваними засобами навчання є підручники, посібники, комп'ютери, інші технічні засоби навчання (ТЗН). У цьому контексті особливої уваги заслуговує висновок О. Вишневського про еволюцію функцій засобів навчання та перехід до використання засобів індивідуального призначення [2, с. 160], який уможливило забезпечення навчального процесу особистим навчальним приладдям, індивідуальними завданнями, роздатковим матеріалом, персональними комп'ютерами і т. ін., що, своєю чергою, сприяє успіху навчальної діяльності студентів.

Сучасна довідкова література, комп'ютерна техніка роблять знання менш актуальними [Там само, с. 116]. Педагогічні програмні засоби різних типів, які є на ринку України, – електронні версії друкованих підручників і посібників, тренажери, ділові ігри тощо – допомагають забезпечити якісний навчально-виховний процес у ВНЗ, стають зручним доповненням до наявних засобів навчання.

Отже, вибір сучасних методів, форм, засобів навчання, зумовлений демократичними процесами у вивченні педагогічних дисциплін, стимулює процеси нарощування самостійності та творчості, забезпечення такої навчальної діяльності, коли студент працює як суб'єкт, а педагог виконує зовнішню функцію, організаційну. Для перспективи важливо виявити вплив упровадження методів, форм, засобів реалізації змісту педагогічних дисциплін на результати сформованості фахівця.

Література

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підруч. для педагогів / Григорій Ващенко. – К. : Укр. видав. спілка, 1997. – 441 с.

2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Омелян Вишневський. – 2-е вид., доопрац. і доп. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.

3. Корсакова О. Способи формування в учнів досвіду перетворювальної діяльності / О. Корсакова // Рідна шк. – 2001. – № 1. – С. 31 – 33.

4. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника : монографія / А. Фурман. – Тернопіль : Економ. думка, 2004. – 288 с.

* * *

Кобрій О. М. Практичні аспекти реалізації змісту педагогічних дисциплін (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)

У статті проаналізовано основні роботи видатних педагогів ХХ ст. та розглянуто методи, форми, засоби реалізації змісту педагогічних дисциплін. Розкрито особливості їх вибору, зумовлені демократичними процесами в підготовці майбутнього фахівця, які стимулюють процеси посилення активності, самостійності, творчості протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Схарактеризовано традиційні та новаторські форми навчання у вищих навчальних закладах – і активні, і пасивні. Наведено приклади різних пошукових та творчих методів навчання.

Перспективи дослідження в цій галузі можуть бути пов'язані з виявленням впливу методів, форм, засобів реалізації змісту педагогічних дисциплін на результати формування майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: зміст, методи, форми, засоби.

Кобрий О. Н. Практические аспекты реализации содержания педагогических дисциплин (вторая половина ХХ – начало ХХІ века)

В статье анализируются основные работы выдающихся педагогов ХХ ст. и рассматриваются методы, формы, средства реализации содержания педагогических дисциплин. Раскрыты особенности их выбора, обусловлен-

ные демократическими процессами при подготовке будущего специалиста, которые стимулируют процессы наращивания активности, самостоятельности, творчества на протяжении второй половины ХХ – начала ХХІ ст.

Характеризуются традиционные и новаторские формы обучения в вузах – как активные, так и пассивные. Приводятся примеры различных поисковых и творческих методов обучения.

Перспективы исследований в данной области могут быть связаны с выявлением влияния методов, форм, средств реализации содержания педагогических дисциплин на результаты формирования будущего специалиста.

Ключевые слова: содержание, методы, формы, средства.

Kobriy O. M. Practical Aspects of Implementation of Content of Pedagogical Subjects (the second half of XX – the beginning of XXI century)

The article deals with the main works of outstanding educators of the XX century, regarding methods, forms, and means to implement the content of pedagogical disciplines. The author discovers peculiarities of their selection due to the democratic process in training a future specialist that stimulate processes of increasing activity, independence, creativity during the late XX – early XXI centuries.

The ambiguity of interpretation of the practical aspects of organizing the teaching process in the late XX century is shown as a conflict of creativity and standard.

The author characterizes traditional and innovative forms of learning in universities, both active and passive. The examples of various search and creative teaching methods are given.

The article also presents the analysis of forms of independent activity of students, which contributes to the development of creative imagination, thinking, will power; work in groups, which is a democratic form of the educational process, as well as work in pairs on the basis of games and discussions.

In perspective investigations in this field may be connected with the identification of the impact of methods, forms and means of implementing the content of pedagogical subjects on the results of shaping the future specialist.

Key words: content, methods, forms, tools.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.